

FÖRETAGARSYNPUNKTER

PÅ FRÅGAN OM SAMARBETE MELLAN STATEN OCH DET ENSKILDA NÄRINGSLIVET

Av civilingenjör ERIK OLSON, Göteborg

NÄR från statsmakternas främsta representanter till det enskilda näringslivet utgår en appell, som har till syfte ett mer organiserat samarbete till ökad effektivitet av produktionen, så är detta en händelse av sådan betydelse för den framtida utvecklingen av vårt produktiva liv, att man gör klokt uti att taga fasta på tanken och häruti se ingenting annat än en önskan att genom förståelsefull samverkan söka utjämna några av de motsättningar, som under rådande tidsutveckling uppkommit eller skärpts mellan stat och näringsliv. Redan ett erkännande från statens sida, att dessa motsättningar äro för handen och att de utgöra ett hinder för näringslivets fulla produktivitet, synes vara en tillgång, som det är allt skäl att taga vara på.

Om sålunda det tagna initiativet huvudsakligen är ägnat att åstadkomma en förlösande känsla, kan det dock ej undgå att i eftertänksamma hjärnor framkalla en del stridiga föreställningar, som korsa varandra.

Några se i näringslivets trivsel ett statsintresse av sådan storleksordning, att staten har all anledning ej lämna någon möda ospard för att stödja företagsamheten och uppmuntra den genom sitt förtroende. Från dessa utgångspunkter ter sig ett samförståndsarbete som en så naturlig sak, att några som helst friktioner från näringslivets sida därvid ej är att befara, och man svävar i ovisshet om vad den inre meningen i detta fall är med att förhandlingar skola föras.

Andra ha svårt att sansa sig efter den första förbluffelsen över, att socialdemokratien, vars kritiska inställning till allt vad enskild företagsamhet heter tagit sig åtskilliga hårdhänta uttryck och i vilken den enskilda näringsverksamheten vant sig att se en motståndare, genom sina framstående företrädare i regeringen in-

bjuder till diskussion om samförstånd och samarbete. För dem som intet högre önska än att under drägliga villkor få ägna sitt liv och sin gärning åt skapande uppgifter, fredade från de kastningar och förskjutningar i själva grundförutsättningarna för arbete, som hota genom politikens ofta oberäknliga förvandlingsprocess, måste denna händelse uppfattas som ett löftesrikt tecken. Inbjudningen accepteras av dessa med uppriktig tillfredsställelse och glädje, även om en och annan därvid inrymmer den tysta förhoppningen, att de blivande förhandlingarna icke skola komma att erinra om maximen: »willst du nicht mein Bruder sein, so hau' ich dir den Schädel ein».

Finansministern har i sitt föredrag inför Börssällskapet i Göteborg så klarläggande uttryckt den tankegång, ur vilken samarbetsförslaget framsprungit, och har redan vid denna första presentation verkställt en så markerad gränsdragning, att man vid ett uppmärksamt studium av innehållet knappast lämnas i tvivelsmål om innebörden i förslaget. Ärligt och objektivt framlägges saken så, att tydliga medgivanden göras om det enskilda näringslivets vikt och betydelse, samtidigt som framställningen ej lämnar rum för onödiga förväntningar hos detta om någon återgång till friare former eller ens om en uppbromsning av den process, varigenom det allmänna vinner ständigt vidgat inflytande och kontroll över enskild näringsverksamhet.

Det finnes en röd tråd i uppläggningsen av föreliggande problem, som jag skall drista mig söka uttolka på följande sätt. Det nutida samhället kan ej undandraga sig vittgående socialförpliktelser, som med nödvändighet måste draga mycket stora kostnader, vilka det allmänna måste intäcka hos näringslivet. De folkgrupper, som genom majoritetsställning bestämma den politiska kursen här i landet, önska den hittillsvarande sociala politiken fullföljd och utvidgad. När skattesatserna nått den höjd, att fortsatta skattestegringar ej äro tillrädliga, måste det allmännas ökade anspråk på näringslivet honoreras genom ökad produktion och ökat skatteunderlag eller måste staten genom annat exploaterande av näringslivet skaffa sig de nödiga inkomsterna. En tidigare omhuldad tanke att genom övergång till ett nytt produktionssystem förbättra levnadsvillkoren har efter erfarenheter i utlandet förlorat sin aktualitet, och en politik som skulle ha till mål att hos oss snabbt slå in på dessa äventyrliga vägar, torde ej kunna påräkna stöd från befolkningens flertal. Vi äro

Företagarsynpunkter

för upprätthållandet av vårt välstånd tills vidare liksom hittills väsentligen hänvisade till den enskilda företagsamheten, vilken numera röner det erkännandet även från ansvarigt socialdemokratiskt håll, att den är en välståndsfaktor, som ej kan undvaras. Lägges slutligen härtill, att de vägar, på vilka statsmakten hittills framgått för att förskaffa sig inflytande och kontroll över näringslivet, ej varit ägnade och knappast heller avsett att höja produktiviteten hos detta, skall man finna att ur alla dessa premisser samförståndstanken med en viss logisk nödvändighet kan härledas.

Utan jämförelse i övrigt är det svårt att i detta sammanhang underlåta erinra om, att sovjetregeringen vid början av sin regim kände behov av ett samarbete mellan regeringen och representanter för den under enskild ledning stående industrien, ehuru utvecklingen sedermera bröt sig helt andra vägar. Detta bekräftas av Lenins egna uttalande: »vi måste se till att den borgerliga vetenskapen och de borgerliga fackmännen ställas i våra syftens tjänst. Vi tro, att socialismen inte kan förverkligas, om vi inte få draga nytta av det borgerliga tekniska vetandet, vars företrädare visserligen ha att finna sig i arbetarnas och böndernas kontroll.»

Även om de praktiska resultaten ur en blivande samarbetsdiskussion äro avsedda att hämtas från detaljområden på näringsverksamhetens vida fält och en diskussion om ideologier såsom ofruktbar bör avlysas, så synes det dock vara en ofrånkomlig sak, att näringslivets företrädare i allra första hand med stöd av gjorda uttalanden söka skaffa sig en uppfattning om, vart den inslagna samarbetsvägen ideologiskt för hän. Som redan framhållits ligger socialpolitiken i sin nuvarande gestaltning som ett underlag till hela samarbetsidén och genom en kraftig demarkationslinje har det sörjts för, att den skilts från de områden, som få diskuteras. Man frågar sig, om denna skarpa gränsdragning är sakligt berättigad, när man vet, att en av de största motsättningarna mellan näringsliv och statsmakt just berör frågan, huruvida det är försvarligt att vid genomförandet av socialåtgärder taga i anspråk ej blott den bärkraft, folkhushållet för dagen uppvisar, utan dessutom taga förskott på det tekniskt-ekonomiska framstegsarbetet, som så att säga diskonteras, när i alla fall till syvende og sidst socialåtgärdernas omfattning bestämmes av näringslivets avkastning och icke tvärt om.

Ser man till sakens kärna så skrida de politiskt makthavande såsom företrädare för staten till eventuella samarbetsförhandlingar under fullföljande av sina ideologiska mål i vad dessa gälla socialpolitiken och i vad de gälla ett alltjämt vidgat inflytande över näringarna. Och näringslivets representanter, som ej känna annan ideologi än strävan att uppnå gynnsammast möjliga förutsättningar för företagareverksamheten, komma med eller mot sin vilja att lämna sin medverkan härtill.

Detta sakförhållande kan blott bristfälligt skylas med uttryck sådana som, att det från båda sidor kräves en viss självövertinnelse och det kan ej heller nöjaktigt försvaras med att utvecklingen går sin ödesbestämda gång mot ökat samhällsinflytande över det ekonomiska livet. Driftigt folk plägar bära sitt eget öde i sina händer och det är säkerligen en oberättigad självunderskattning från vår regerings sida, om den förmenar sig ur stånd bjuda denna utveckling något som helst motstånd. Från erkännandet av det enskilda näringslivets omistliga insatser för vår folkförsörjning borde det blott vara ett kort steg till att som konsekvens härav medgiva detsamma nödigt armbågsutrymme att utveckla sin kraft. Redan en tendens i denna riktning skulle skapa en bättre samförståndsanda än aldrig så välmentade bidrag ur statens-förmyndarens pung.

Det bör utan vidare vidgås, att i den seiga kamp mellan å ena sidan ett relativt fritt fungerande näringsliv och å andra sidan statsauktoritetens krav på inflytande över detsamma, en kamp, som i så hög grad präglad vår tidsålder, den senare riktningen i intim förening med andra tidens folk rörelser gått segrande fram, så att, där det fria näringslivet ej helt bortsopats, staternas inre politik i olika schatteringar färgsatts av åtgärder, avsedda att påverka det ekonomiska livets funktion. Men samtidigt manar till eftertanke iakttagelsen, att i de länder, där statens inflytande över näringslivet nått längst, folkväståndet samtidigt står lägst.

Det behöver kanske här sägas, att när det enskilda näringslivet slår vakt om sina positioner och reagerar mot allt längre gående statligt ingripande, så sker detta ej av några politiska skäl, utan på grund av en djupt rotad erfarenhet, att den enskilda näringsverksamheten med minskning av rörelsefrihet också minskar i effektivitet.

Från företrädare för statsingripandets idé argumenteras ej säl-

lan, att näringslivet skulle stå sig ganska slätt utan statens åtgärder på olika områden och det hänvisas som exempel till handelspolitiska åtgärder för exporten och till centralbankens penningpolitik. I andra fall händer, att företag, som i oförskyllt trångmål hänvänt sig till statsmakterna för utverkande av skydd eller stöd i någon form, få vara beredda på sarkasmen, att så länge allt går bra, vill man ej veta av staten, men när det går dåligt, skyndar man sig till denna att söka hjälp. Detta visar, att ett svalg finnes befast mellan näringsfolket å ena sidan och företrädare för vissa ideologiska riktningar å den andra i deras syn på hela näringskomplexet, och det kan vara på sin plats att säga några ord på denna punkt.

Varje folkhushåll måste ses som ett stort samarbetskomplex mellan staten och det produktiva livet. Samarbetet kan vara lösare eller fastare ända till fullständig statsdirigering, men det karakteristiska är alltid, att statens intresse av bästa folkförsörjning ej motverkas av de enskilda företagens framgång i lösandet av sina produktiva uppgifter utan tvärt om. Detta medför en intressegemenskap, som gjort det till en naturlig sak, att staten påtagit sig vissa viktiga uppgifter i produktionsprocessen och härav dragit den indirekta nytta, som ett välmående folkhushåll kan skänka. Det har ej fallit någon in att betrakta de kostnader, som nedlagts på undervisning för att göra därtill kvalificerade medborgare rustade att göra insatser, som ytterst komma samhället till godo, såsom ett offer från statens sida. För denna uppfattning har funnits så mycket mindre skäl, som kostnaderna täckts av medel, som i stor utsträckning skattevägen hämtats från näringslivet. Ävenledes har det befunnits alldeles i sin ordning, att staten genom särskilda ämbetsverk vårdat sig om näringarnas intressen och sört för våra naturtillgångars utforskande. Sådana åtgärder ha icke vidtagits såsom resultat av köpslagan med det däri delaktiga näringslivet, utan det har ansetts vara uppgifter, som på grund av sin centrala karaktär lämpligen borde handhavas av staten.

Så länge ett relativt fritt enskilt näringsliv utgör den väsentliga grunden för vår försörjning, så är dess funktion beroende av de mångas insatser samlade i flera fall till rationellare större enheter. Lika naturligt som det är att dessa stundom inordnas under organisationer för vidgande av överblicken och för central handläggning av vissa för det hela gemensamma uppgifter, faller

det sig att för lösandet av andra uppgifter, hänförliga till mer vittförgrenad intressegemenskap, statens medverkan kan bli behövlig.

I särskilt hög grad blir detta fallet, när det gäller vårt handelsutbyte med främmande länder, i synnerhet sådana, vilkas näringsliv står under statlig protektion eller ledning, då endast statens auktoritet kan skaffa gehör åt vår handels och vår exports intressen.

Det har för näringslivets män telt sig som en av statens mest elementära uppgifter att i nu berörda avseenden stå företagarlivet bi, men härutinnan synes den nya tidsriktningen i viss mån ha medfört en ändring.

Ett kyligare förhållande har inträtt mellan staten och näringslivet, därvid det senare alltmer kommit att hänvisas till supplikantens plats. Det kan hända att orsaken härtill är att söka uti, att fordom den politiska och den ekonomiska makten representerats av ungefär samma kretsar, vilket underlättat samarbetet, och att den politiska förskjutningen vållat ändringen. I så fall är det opolitiskt arbetande näringslivet tämligen fritt från skuld till den beklagliga utvecklingen och måste högt värdera, om en omsvängning nu på nytt är på väg.

På sitt sätt belysande för situationen under de senast tillgängna åren är statens återhållsamhet vid anslag för så produktiva ändamål som den tekniska forskningen, vilken i det längsta ej räknats till de centrala näringsuppgifter, som det tillkomme staten att befatta sig med, liksom den högre tekniska undervisningen, vars anslag ej på långt när följt den tekniska och ekonomiska progressionens uppåtgående kurva. När det gällt att anpassa den tekniska undervisningen efter utvecklingen, har en eftersläpning hela tiden skett, i bjärt kontrast till de sociala åtgärderna, vilka i stor utsträckning fotats på en förskottering av framtidsarbetet. Samma reflexion kan göras även beträffande andra fackligt betonade undervisningsområden såsom handelsundervisning med flera.

Den nya, vad man skulle kunna kalla, politiskt betonade mentaliteten i förhållande till näringslivet tar sig tydligt uttryck i en statens strävan att se sina tjänster mer direkt och omedelbart honorerade, under det att fordom staten gjorde sina insatser med den indirekta fördel till enda syftemål, som låg i ett livaktigt produktionskraftigt näringsliv. Detta har givit senkomna tidens

Företagarsynpunkter

statsstyre det alldeles nya bekymret, hur man bäst skall kunna säkra sig de direkta fördelarna av ett statligt handhaft forskningsarbete. Det är att hoppas, av dessa nya tendenser, som ej synas taga behörig hänsyn till näringsprocessens inre förlopp, ej skola tillåtas spela någon framträdande roll vid ett blivande samförståndsarbete.

Det ligger nära till att i detta sammanhang beröra en annan sida av statens stödpolitik, som tagit sig uttryck i en allmän förkärlek för subventioner. Vill regeringen beträda samförståndets och förståelsens vägar, skulle det säkerligen allmänt uppskattas, om den sökte sådana former för stödåtgärder, som ej i större utsträckning än alldeles nödvändigt behövde medföra förödmjukelsen för företagarkvällen att mottaga statliga nådegåvor. Den politiska riktning, som verksamt bidragit till humanisering av fattigvården, när det gäller enskilda nödlidande, borde ej sakna förståelse för nödlidande näringsgrenar, som hellre önska bliva utsatta för någon hjälp till självhjälp än för statens fattigvårdsförsörjning i stort.

För att ej läsaren skall bibringas den oriktiga uppfattningen, att avsikten med denna framställning är att genom uppsättandet av ouppfyllbara villkor lägga stenar i vägen för samarbetstanken, må här inskjutas, att vad som sagts och vad som i fortsättningen kommer att sägas, är punkter på en önskelista, vilkas uppfyllande ej kan krävas, utan helt måste bliva beroende av graden av den självövertvinnelse, som den statliga parten anser den goda saken värd. Även om de socialdemokratiska företrädarna för statsmakten ej skola vara benägna att uppfylla alla de uppställda önskemålen, bör detta icke hindra, att listan kompletteras med ännu några punkter.

Den grundläggande tanken att genom samarbete uppnå en höjning av näringslivets effektivitet torde i princip vara fullt hållbar, även om de ekonomiska realiteterna komma att draga rätt snäva gränser för de områden, där satsen blir tillämplig. Under den spänning, som råder mellan stat och näringsliv, är det ej möjligt annat, än att det närmande på samförståndets bas, som inletts från statens sida, måste få en avspännande, befruktande verkan redan på grund av det ökade förtroende, som åtgärden bär vittne om. Det ligger dock därvid vikt uppå, att ej samtidigt på andra håll statsingripande åtgärder vidtagas, som verka i motsatt riktning.

En väg till ökad produktivitet må gå över samarbetet, det kan godtagas, men att en liknande väg skulle gå över ökat ensidigt statsinflytande är en åsikt, som är hypotetisk. Det vore därför naturligt och för skapande av en gynnsam samarbetsatmosfär mycket önskvärt, att en viss återhållsamhet kom till synes beträffande tvångsingripanden av sådant slag, som avse vara en korrektion på enskild företagsamhets förmenta bristande förmåga. Man kan väl förlika sig med statsingripandets idé, av olika sociala skäl, men när det gäller det ekonomiska resultatet av verksamheten ligger det nära till att beteckna som en övertro på statens förmåga och en förhävelse, när snart sagt varje anhängare av ett förstatligt näringsliv anser sig kunna uppträda som mentor och betygsätta den enskilda företagarverksamheten.

En enda blick på vårt nuvarande samhälle, som till alldeles övervägande del är en skapelse av enskild företagsamhet under utnyttjande av de nya resurser, som ställts till mänsklighetens förfogande under slutet av föregående och hittills tilländalupna del av detta århundrade, borde giva anledning till helt andra reflexioner än sådana om bristande förmåga hos det enskilda näringslivet.

Det borde vara mer närliggande att stanna i förundran över den ohämmade skaparkraft, som fört utvecklingen framåt med jättesteg, likaväl under perioder av fri konkurrens och öppna handelsförbindelser, som under tider med mer eller mindre begränsad rörelsefrihet, vare sig denna härletts av protektionism av olika slag, monopolistiska tendenser eller statsinflytande. Ehuru siffror för att belysa dessa välkända förhållanden kunna vara överflödiga, saknar det dock ej sitt intresse att taga del av arbetslönernas stegring under olika epoker såsom ett uttryck för den av näringslivet skapade allmänna välstandsökningen. Under perioden 1860—1875 med dess näringsfrihet och ekonomiska liberalism stego arbetslönerna i landet med 65 %. Under perioden 1875—1887 inföll den svåra kristiden kring 1879 och arbetslönerna hade 1887 ej mer än återhämtat sig till samma höjd, de uppnått 1875. Under perioden 1887—1900, jordbruksprotektionismens tid, stego arbetslönerna med 40 % och under den följande industriprotektionistiskt betonade tiden stego arbetslönerna från 1900—1914 med 34 %. Betraktar man sedan med bortseende från tiden för världskriget perioden 1920—1935 med dess begynnande ökade statsinflytande, inföll under denna tid en lönestegring av 33 %.

Det är tydligt att ett näringsliv, som visat sig under varierande betingelser kunna fungera på detta sätt, tål ytterligare påfrestningar i form av fortsatta kringskärningar, men det bör, när det är fråga om åtgärder för höjande av produktiviteten till befrämjande av en fortsatt utveckling, göras en tydlig skillnad mellan ensidigt genomförda statsingripanden å ena sidan, vilka vare sig de motiveras av socialpolitiska eller näringspolitiska skäl ej torde kunna undgå att direkt eller indirekt utöva en hämmande inverkan på det produktiva livet, och å andra sidan under samförstånd och i samarbete mellan stat och näringsliv träffade dispositioner.

De första striderna, som efter den politiska maktförskjutningen utkämpades mellan stat och näringsliv, gällde skattepolitiken. Här tog det demokratiska samhället hem sina första vinster. Föreställningen att ett fåtals i ögonen fallande stora inkomster och stora företagsvinster voro en bidragande orsak till den stora massans armod var djupt rotad i folkmedvetandet, och den i och för sig riktiga tanken, att skattebördan skulle fördelas efter bärkraft, vann allmänt insteg. Måhända tog under det fortsatta utbyggandet av beskattningssystemet den sociala medkänslan väl mycket överhand över, vad ekonomisk insikt bort bjuda, ty vissa karakteristiska ej önskvärda drag i vårt nuvarande näringsliv kunna säkerligen återföras till den skattepolitik, som sedan bedrivits.

Strävan att rättvist fördela skattebördan efterträdades snart av en allmän lust att brandskatta de stora vinsterna och stora inkomsterna, som generellt betraktades som mer eller mindre orättmätiga. Skatten blev vid sidan av sitt fiskaliska ändamål att tillföra staten nödiga inkomster ett verktyg i en politisk ideriktning hand att topphugga de stora vinsterna för åstadkommande av fördelning av egendom. Flera gånger påbyggda progressiva skattesatser tjänade detta mål och samma var fallet med den konfiskatoriska skatteform, som under namn av förmögenhetsskatt lades på realkapitalet, ehuru detta saknar varje skattekraft, utöver vad den på annat sätt beskattade avkastningen skänker. Det är förklarligt, att hos näringslivet och enskilda, som hysa all förståelse för nödvändigheten att genom gemensamma ansträngningar fylla de anspråk på skatteintäkter, som stat och kommun nödgas ställa, en känsla av otrygghet måste insmyga sig inför det oviss-hetstillstånd, som uppkommer, när skattepolitiken ej inskränker sig till att taga sikte på statens eller kommunens försörjande med

intäkter på rationellaste och för folkhushållet minst betungande sätt, utan vid densamma häktas ovidkommande ideologiska motiv.

Den målvedvetenhet, varmed denna skattepolitik fullföljts, har ej kunnat undgå att hos näringsutövare kvarlämna ett intryck, att staten är avogt stämd mot företagarvinsterna som sådana och ej fäster tillräckligt avseende vid dessas viktiga uppgift att stimulera till nyskapande riskfylld verksamhet. Tänker man sig noga in i saken, skall man medgiva, att för en driftig företagsgrundare framtidsperspektiven te sig allt annat än ljusa och hoppgivande. Han har å ena sidan att taga i räkningen möjligheten av ett misslyckande med ekonomisk katastrof och smäleken att vara en oduglig affärsman till följd, varemot han måste väga, att om det hela går i lås och avkastningen blir god, inför samhället framstå som en profitör och suspekt figur, vars vinster det allmänna utan alla skrupler gör sig delaktig av som en självklar rätt. Det är ingen, som skulle falla på idén att bestrida denna rätt, men formerna med vilka den utövas, ha under den gångna tiden med bästa vilja ej kunnat uppfattas som ett uttryck av förståelse från statsmakternas sida för vinsternas betydelse i framstegsarbetet. Här föreligger sålunda ett område, där en allvarlig motsättning uppkommit mellan företrädare för det produktiva förvärvsarbetet och staten, som även synes kunna vara en uppgift för ett blivande samarbete att söka utjämna.

Vinstmöjligheten ingår som en så integrerande del i den enskilda näringsverksamheten, att så länge statsmakterna tolerera den senare, så måste de också tolerera den förra. För att ej förfalla till allmänna talesätt, som äro riktiga, betraktade från en sida, men omstridda, sedda från en annan, skall redan här den distinktionen göras, att kraven på vinstmöjlighet givetvis kunna ställas annorlunda för företag, som ha att tillgodose en mer eller mindre monopoliserad marknad med frihet att bestämma priset, än för företag, som bryta nya vägar för fyllande av nya behov, där erfarenhet förut saknas. Lika visst som den senare kategorien av företag banat vägen för framstegsarbetet och därvid haft att taga de största riskerna och samtidigt lidit de största förlusterna, har deras oundgängliga ekonomiska förutsättning varit tämligen obeskrivna vinstmöjligheter. Bakom pionjärerna rycka sedan på banade vägar fram andra företagarlivets formationer, ibland i enskild, ibland i statlig, ibland i kommunal regi, för vilka vinstutsikten kan högst betydligt beskäras, utan att en sam-

manskrumpning av det produktiva arbetet behöver bli följd. Idén om vinstbegränsning har också framsprungit hos och företärts av personer, som ej ha någon erfarenhet av kampen på den ekonomiska fronten, utan hämtat sina erfarenheter från den statliga eller kommunala verksamhetens trygga färdevägar, där budgeten balanseras med avgifter, taxor och beskattning.

För dessa nog så betydelsefulla verksamheter är visserligen vinsten heller ej betydelselös, men den är begreppsmässigt av helt annat slag än för de nyskapande riskbärande företagen. En inställning till företagervinsterna, som i dessa över lag ser ett objekt, särskilt lämpligt att övertaga en större del av skattebördan enligt principen om den större bärkraften, eller rent av däri ser ett ont, som genom vinstbegränsning på lagstiftningens väg bör oskadliggöras, kan ej undgå att utöva ett ogynnsamt inflytande på tillkomsten av ny riskbärande verksamhet och därmed på det ekonomiska framstegsarbetet.

Man förbiser ofta på politiskt håll, att vid nygrundandet av företagerverksamhet vinsten eller vinstmöjligheten utgör en del av kalkylen. Ju större ovisshet, som vidlåder det planerade företagets framtid, desto större måste den i utsikt ställda vinsten gestaltas för det fall det lyckas. Man bör sålunda göra klart för sig, att den stora vinst, som i vissa lyckliga fall uppnås, ej är att likställa med ränta på ett insatt kapital, utan från en vidare utsiktspunkt sett är compensation för lidna förluster på annat håll för havererade företag. Har man förstått denna företagervinstens inre innebörd, är det lätt att genomskåda haltlösheten i den nog så bestickande argumentering, som avvisar klagomålen på den tunga skattelasten med att denna borde vara lätt att bära, ty blott om vinsten är stor, är skatten stor, och finnes ingen vinst, finnes heller ingen skatt. Det är ej på grund av bristande förmåga att bära bördan, som näringslivet varnar för den allt för höga vinstbeskattningen, utan på grund av dennas skadliga inverkan på själva nerven i det produktiva arbetet. Det är högeligen av behovet, att de politiska ideologierna något maka på sig inför ekonomiska realiteter, som de här anförda, och att ett samförståndsarbete kan komma till stånd på basis av erkännandet av vinsternas berättigande såsom en funktion av riskgraden.

Det skall gärna erkännas, att ett steg i rätt riktning tagits på detta område genom den proportionella bolagsbeskattningen, men det viktiga spörsmålet om det riskvilliga kapitalets animering till

aktivitet är därmed ej löst. Man bör nämligen hålla i minne, att bolagens insatser som riskbärare väsentligen inskränka sig till den riskbärande verksamhetens begynnelse, som mest sammanfaller med bolagets bildande, vilket med andra ord innebär, att aktietecknarna äro de direkta risktagarna, ej bolaget. Befintliga bolag äro som regel av bolagsordning och aktiebolagslagen förhindrade att inlåta sig på spekulativ verksamhet, åtminstone sådan som ej kan sättas i omedelbart samband med den bedrivna rörelsen, vilket praktiskt taget utesluter bolagen från den form av risktagning varom här varit fråga.

Går man tingen på djupet, skall man sannolikt finna, att det riskburna produktiva framstegsarbetet nu som fordom måste åvila den enskilda företagsamheten och det enskilda riskvilliga kapitalet. Kommunerna kunna mobilisera kapital vid behov, men vårdarna av kommunernas finanser av alla partier tillse noga, att det ej får sådan användning, att det går förlorat utan resultat. Banker, försäkringsinrättningar och fonder översvämmas av mynt, men ingen vill göra förluster och alla äro dessutom kringgåddade, förklarligt nog, av bestämmelser för att ej försäkringstagares, insättares och fonders medel skola gå förlorade. Så ha vi staten. Ja, genom denna kan väl i samarbete med det enskilda näringslivet en del göras. Men man får härvid taga sig i akt för att skenbart förenkla problemet genom en schematisering av det skapande arbetets metoder, som ej täckes av verkligheten. Det ligger säkerligen vida utanför området för mänsklig organiserad verksamhet att bland den flora, som växer oförtrutet som resultat av spekulativ tankeverksamhet på teoriens och praktikens alla områden, med någon större sannolikhet att gripa rätt välja ut de plantor, som äro värda att draga upp för att göra fruktbarande. Staten torde komma att inskränka sin medverkan till de fall, som av olika skäl kunna anses jämförelsevis betryggande, under det att åt enskilda människor överlåtes att bearbeta det övriga med alla därmed förknippade förlustrisker.

Hela vår ekonomiska utvecklingshistoria är en illustration till, hur den enskilda företagsamheten ofta efter obeskrivliga mödor och kostnader löst de tekniska problemen, och fört dem ut i livet, varefter staterna stått redo att övertaga, vad som för statsdrift befunnits särskilt passande. Fältet har därvid varit så förarbetat, att några pionjärrisker knappast behövt tagas. Det statliga järnvägsbyggandet i Sverige är ett exempel på detta. Den första järn-

Företagarsynpunkter

vägssträckan kom till stånd 1856 efter 30 års erfarenheter i utlandet. Liknande var förhållandet med utbyggandet av våra vattenfall. En mäktig statsinsats gjordes, men de första turbinerna, de första generatorerna och de första kraftledningarna tillkommo ej på statligt initiativ. Ej heller de första telefonerna, de första flygmaskinerna o. s. v.

Går man med på, att det riskburna framstegsarbetet för sin kapitalförsörjning är hänvisat till enskilda kapitalägare och att en tydlig ovillighet från dessas sida givit sig tillkänna att engagera sig i dylik verksamhet, så uppkommer frågan, var orsaken härtill är att söka och vad som kan göras för att uppnå en ändring. Den praktiska erfarenheten giver svaret, att enskilda personers obegenhet att engagera sig i framtidsrisker kan återföras till genom skattepolitiken beskurna vinstutsikter och till en allmän otrygghetskänsla inför ovissheten om, hur bebådade fortsatta statsingripanden komma att se ut.

Med det anförda har jag velat fästa uppmärksamheten ej blott på, hur det nyskapande framstegsarbetet företrädesvis åvilar det enskilda näringslivet, utan dessutom på det ofta ej beaktade förhållandet, att denna del av näringsverksamheten är oupplösligt förknippad med enskilda kapitalägande personer; därmed bliver klart, att den skattepolitik, som gent emot dessa bedrives, får sina återverkningar på näringslivet.

Från regeringshåll föreligga sådana uttalanden, att ett uppmuntrande till riskfylld placering på enskild hand ej kan förväntas ske genom en nedmontering av skatteprogressionen, utan man är hänvisad söka lösningen på andra vägar, och vissa sådana anvisas av skattesystemets många påtagliga orättvisor gentemot företagsamheten, varav blott må nämnas de många begränsningarna i möjligheterna att få från vinst eller inkomst avdraga verkligt lidna förluster. Sådana icke avdragsgilla förluster göra, att den verkliga skatteprocenten ofta är avsevärt högre, än dess nominella belopp angiver.

Det skulle ej löna sig förneka, att motsättningen mellan socialdemokratisk uppfattning om näringsverksamhet och gängse uppfattning därom i företagarkretsar öppnat klyftor mellan staten och det enskilda näringslivet, som äro både många och djupa. Bakom åtminstone några av dessa torde dock dölja sig en och annan missuppfattning, vilkas hävande giver förhoppning om ömsesidigt ökat förtroende i framtiden. Det stora gemensamma

målet, vårt folks materiella försörjning, är även så dominerande, att utfinnandet av vägarna till bästa resultat på det området framstår som en så betydelsefull gemensam uppgift, att samförstånd och samarbete närmast är en plikt mot samhället.

Statsrådet Sköld har i ett föredrag gjort uttalanden, som tyda på, att han såsom huvuduppgift för ekonomiska företag ser, att de bereda folk utkomst, under det att företagarevärlden i sin verksamhet måste se sin huvuduppgift vara att på bästa sätt betjäna allmänheten eller andra kunder med de varor och tjänster, som åstundas. De anställdas villkor och framtida trygghet behöver därför ej ligga en upplyst företagare mindre om hjärtat. Inom de näringsgrenar, som själva intaga en skyddad ställning eller av andra orsaker nått ett visst mått av trygghet, ser man nog på trygghetsspörsmålet för de anställda ungefär på samma sätt som regeringen. Men inom all sådan verksamhet, där med spännande oro för framtiden nybanade vägar beträdas och vilken själv förmenas den trygghet, som ett av statsmakterna omhuldat stabilt ekonomiskt system skulle innebära, är det självklart, att förmågan att erbjuda de anställda trygghet utöver dagens försörjning är i det närmaste obefintlig. Vilket skolexempel på samarbete för lösning av ett så viktigt socialt spörsmål som trygghetsfrågan framkommer ej härur, om de enskilda företagen skärpa sina ansträngningar att bereda de anställda trygghet för ålder, sjukdom och arbetslöshet, samtidigt som staten gör vad på den kan ankomma för att förläna åt företagen själva trygghet och arbetsro.

Att det enskilda näringslivets män ej i större utsträckning, än som sker, äro i stånd att följa socialdemokratiska partiets av regeringen företrädde näringspolitik, kan av den, som vill vara krass, förklaras bero på omtanke om egen vinning. Utan att i sak förneka detta förhållande är man dock berättigad påstå, att det blott säger en mindre del av sanningen. Vinstens viktiga funktion att föranleda tillkomsten av företag av olika riskgrad har förut belysts och ävenså dess uppgift att uppväga allt för små vinster eller förluster på andra håll. För det enskilda näringslivet, sett som en enhet, är vinsten i förhållande till värdet av försålda produkter av mycket anspråklös storleksgrad och innebär en förräntningsprocent på det samlade kapitalet, som ej tål vid mycken reduktion, om ej kapitalet skall fly det produktiva livet. Vinstens förnämsta betydelse ligger måhända uti

Företagarsynpunkter

att liksom en fyr för sjöfarten vägleda företagsamheten på näringsverksamhetens okända hav. Föreställningen att folk, som bedriva affärer eller sköta företag, stirra sig nästan blinda på vinsten, så att de tänka på ingenting annat, är en rätt vanlig karrikering av verkligheten. Vinsten är nödvändig som tecken på, att rörelsen bär sig själv. Ingen kan i längden driva verksamhet med större utgifter än inkomster. För den sanne företagaren är företagets mening ej att producera vinster, ej heller löner, utan att producera varor, och kring denna princip borde det vara möjligt att uppnå samförstånd med statsmakterna, så mycket mera som det numera torde stå klart för alla, att om alla parter samarbeta för att skapa drägliga betingelser för företagsamheten, detta bör kunna ske utan eftersättande av de anställdas rimliga anspråk på välfärd.